

LUONTO

Kuvakorttien ideavihko

LUONTO

Laminoituja kuvakortteja suomalaisesta luonnosta sekä ideavihko

Teksti Outi Mäki & Anu Lintilä

Kuvat Pixabay (Anja Cocoparisienne, Couleur, PollyDot, Albrecht Fietz, Barbro Forsberg, Alexas Fotos, Hafera, Tapani Hellman, Innviertlerin, InspiredImages, Kosti Keistinen, Victor Khilchuk, Annei Leino, Vesa Leppänen, David Mark, MoonStation, Henryk Niestroj, Emmi Nummela, Jan van Oosthuizen, Pexels, PollyDot, Princesse Petit Pois, Schwoaze, Shutterbug75, Sunny1976, Franz W., Thomas Wilken, Lee Youngku, Zanna 76), Sirpa Pursiainen, Kirsi Alastalo ja Reijo Telaranta

Taitto Kirsi Alastalo

ISBN 978-951-806-297-7 (pdf)

© Vanhustyön keskusliitto ry 2022

Vanhustyön keskusliitto

CENTRALFÖRBUNDET FÖR DE GAMLAS VÄL RY

Luonto-kuvakortit

Luonto-kuvakortit sisältävät kuvia suomalaisista maisemista, eläimistä, kasveista, vuodenajoista ja sääilmiöistä.

Kaikki kuvat löytyvät myös Vahvike-aineistopankista, joten niitä voidaan katsella tietokoneen ruudulta ja älytelevisiosta tai heijastaa valkokankaalle: www.vahvike.fi > Kuvat > Luonto-kuvakortit.

Ideavihko sisältää käyttövinkkejä sekä tietoa jokaisen kuvan aiheesta. Suomen kansallissymbolit on merkitty Suomen lipulla.

Kuvakortteja voi käyttää yhdessä Vanhustyön keskusliiton **Luonto-keskustelukorttien** kanssa.

Käyttövinkkejä

Luontokuvien katselu saa meissä aikaan samanlaisia positiivisia vaikutuksia kuin luonnossa oleilu. Siksi niitä kannattaa katsella usein – sekä yksinään että toisten kanssa. Taustalle voi laittaa soimaan sopivaa musiikkia tai luonnon ääniä.

Kortteihin liittyy kysymyksiä keskustelun virittäjiksi. Anna keskustelun rönseyllä, muistojen ja toiveiden nousta esiin.

Muistelu

Kuvat herättävät tuoksu- ja makumuistoja, tuntoaistiin liittyviä muistoja, muistoja mukavista luontohetkistä ja eri ikäkausina sattuneista tapahtumista. Muistoja voi herätellä ja vahvistaa haistelemalla, maistelemalla, kuuntelemalla ja tunnustelemalla. Hanki siis eri aisteille koettavaa: hiekkaa, jääpaloja, tuoksuvia kukkia, pieniä makupaloja, kiviä, luonnonääninauhoituksia. Muistoja voi kirjoittaa talteen tai nauhoittaa.

- Levitä kortteja pöydälle ja pyydä valitsemaan se, joka kuvaa jotain luontoon liittyvää muistoa.

Tunteiden ja tunnelmien ilmaisu

Kuvilla voi ilmaista erilaisia tunteita ja toiveita.

- Mikä luontokuva kuvaa tämän hetken tunnelmaasi?
- Valitse kortti, joka kuvaa sinua jotenkin. Kerro siitä.
- Valitse kortti, joka mielestäsi kuvaa onnellisuutta, iloa, surua, ystävyyttä tai yksinäisyyttä.

Valintojen tekeminen ja tutustuminen

Kuvien avulla voi kertoa mieltymyksistään.

- Mikä näistä on maisema, johon haluaisit mennä?
- Mitä näistä maisemista katselisit ikkunastasi mieluiten?
- Mitä luonnonantimia söisit mieluiten?
- Minkä tuoksun haluaisit nenässäsi tuntea?
- Mikä on mieluisin vuodenaikasi?

Matkailu

Pakassa on 13 maisemakorttia. Niitä voi käyttää matkailuaiheisen keskustelun tukena. Kortissa nro 41 on maisema Kolilta. Se on yksi Suomen kansallismaisemista. Muita ovat mm. merellinen Helsinki, Vanha Porvoo, Aurajokilaakson kulttuurimaisema, Saaristomeri, Rautaveden kulttuurimaisema, Tammerkoski, Hämeenkyrön kulttuurimaisemat, Imatrankoski, Olavinlinna ja Pihlajavesi, Punkaharju, Heinäveden reitti, eteläpohjalaiset viljelylakeudet, Pallastunturit, Merenkurkun saaristo, Hailuoto ja Aavasaksa.

- Mihin haluaisit matkustaa?
- Kerro jostakin mieluisasta matkastasi, joka on jäänyt mieleen.
- Onko jokin paikka, johon olet matkustanut usein?

Eläimet

Pakassa on 18 eläinaiheista korttia. Niiden avulla voi herättää keskustelua eläinmuistoista. Korteilla voi myös kuvata itseään ja muita.

- Oletko nähnyt luonnossa kaikki korteissa olevat eläimet?
- Mikä eläin kuvaisi sinua parhaiten ja miksi?
- Minkä eläimen haluaisit nähdä?
- Mitkä eläimet ovat viihtyneet kotisi lähellä?
- Mitä eläintä muistutat eniten? Miksi?
- Jos tämä eläin puhuisi, mitä se sanoisi?
- Kerro jokaisesta eläimestä jokin ominaisuus.
- Onko sinulla ollut sukulainen tai tuttu, joka tulee mieleesi jostakin näistä eläinkuvista? Kerro hänestä.

Pelit

- Sananselitys: älä näytä kuvaa vaan anna siitä vinkkejä. Toiset yrittävät arvata, mistä kuvasta on kysymys.
- Osallistujat esittävät kysymyksiä, joihin kortin haltija vastaa vain yhdellä sanalla: Joo tai Ei. Näin yritetään selvittää, mikä eläin tai kasvi kuvassa on.
- Pantomiiimi: esitetään eleillä, ilmeillä ja liikkeillä sanattomasti kuvan sisältöä ja muut arvaavat, mistä on kysymys.

Askartelu, käsityöt ja taiteen tekeminen

Kuvat voivat toimia askartelu- tai taidehetken virittäjänä yhdessä luonnonmateriaalien kanssa.

Kerää kesäisin talteen sopivaa materiaalia: kävyt, kivet, tuohi, savi, kuivatut kasvit, ruusun ja pihlajan marjat.

Käytä taidehetkissä vesivärejä, pullovärejä, öljypastelliliituja, latekseja, kasvivärejä ja pohjana paperia, kiviä, kangasta, pahvia, puuta.

Maalausten aiheita: revontulet, sateenkaari, auringonlasku, meri, eri vuodenaikojen värit, kukkaniitty, syksyn lehdet.

Liikkeet

Keksitään yhdessä kuviin sopivia liikkeitä jumppatuokioon (pilkkiminen, soutaminen, marjojen poiminta, hiihtäminen...) ja toistetaan niitä muutaman kerran.

Kirjoittaminen

Kuvan herättämien mielikuvien ja muistojen pohjalta voi kirjoittaa runoja ja tarinoita. Jos kirjoittaminen tuntuu haastavalta, voi myös kertoa kuvan innoittaman tarinan.

Maistelu

Järjestä kuvien katselun oheen maistiaisia, erilaisten makujen vertailuja ja pientä kokkailua.

Ideoita: marjasmoothiet, mansikkakakku ja -jätelö, mustikkapiirakka, kotimehu, marjat, ruusunmarjakeitto, koivun mahla, hirven liha, paistetut ahvenet tai kalakukko, hunaja, sienipiirakka tai -keitto, erilaiset perunat (noin 60 eri lajia olemassa!), yrttiteet (horsman ja ruusun lehdet), kuusenkerkät tai kuusenkerkkäjuoma, Louhisaaren juoma.

Tuo luonto sisälle

Kaikkina vuodenaikoina on hyvä tuoda luontoa sisälle: koivunoksat, yrttilaatikot, kasvit, kukat. Tarjottimelle tai astiaan voi tehdä katseltavia ja tunnusteltavia asetelmia luonnonmateriaaleista. Kerää luontovalokuvia ja pidä ne esillä.

Sijoita jäälyhdyt ja lintulaudat niin, että ne näkyvät ikkunasta. Jos vuodepotilaan ei ole mahdollista itse valita katselukohdetta, järjestä luonnon näkemistä videoiden, web-kameran (esim. linnunpesä tai pentulive) ja valokuvien avulla. Aseta ne katseen korkeudelle.

Laulaminen

Luontoaiheet ovat kirjoittaneet valtavan määrän lauluja ja runoja.

Niitä on liitetty Vahvikkeeseen tallennettujen kuvien yhteyteen. Tuttuja lauluja voi laulaa, uusia opetella ja oudoimpia kuunnella. Laulujen sanoja voi lukea runoina, jos sävel ei ole tuttu.

Visailut

Kuvien käytön yhteyteen voi liittää tunnistustehtäviä (viljalajit, linnut, puut, kukat).

- Miten eri viljoja käytetään?
- Mitä viljalajeja itse suosit?

Mielikuvamatkat

Korttien kuvat löytyvät Vahvikkeesta, josta niitä voi katsoa isolta ruudulta tai heijastaa seinälle. Suuri luontokuva tukee rentouttavien mielikuvamatkojen järjestämistä. Vahvike.fi-sivustolta löydät myös valmiita mielikuvarentoutuksia.

Astu sisälle kuvaan (harjoituksen voi tehdä pareittain tai pienryhmissä):

- Mitä näet ympärilläsi?
- Millaisia ääniä kuulet?
- Millaisia tuoksua tunnet?
- Haluatko koskettaa jotakin?
- Mistä olet tullut tähän paikkaan?
- Tapaat kuvan paikassa henkilön. Mitä häneltä kysyt?
- Miten matkasi tästä jatkuu?

Mielikuvarentoutus: laita taustalle luonnon ääniä ja pyydä sulkemaan silmät. Kuvaile rauhallisesti, miten aurinko lämmittää, tuulenvire osuu poskeen; kerro, mitä kesäisessä maisemassa näkyy...

1. Ahomansikka eli metsämansikka

Fragaria vesca

Ahomansikka rönsyilee aurinkoisilla laidunmailla, ahoilla ja metsien reunassa melkein koko Suomessa. Monet eläimet herkuttelevat niillä. Marjoja voi laittaa puuroon, mysliin, taikinoihin, leivonnaisiin ja kasvonaamioihin. Ahomansikkaa on käytetty myös rohtona.

Oma maa mansikka, muu maa mustikka -sanonta liittyy marjojen kasvupaikkaan. Mustikoita pitää lähteä hakemaan metsästä, mutta mansikka voi kasvaa omalla pihamaalla.

Mansikkakuumeeksi kutsutaan ”tautia”, jonka voi saada syömällä liikaa mansikoita. Oireena on kuume, joka kestää alle vuorokauden.

- Oletko pujottanut ahomansikoita heinänkorteen?
- Onko sinulla ollut mansikkakuumetta?
- Mistä marjasta pidät eniten?

2. Mustikka eli kangasmustikka

Vaccinium myrtillus

Karhut saavat mustikoista mainiota vitamiinilisää. Hyvänä vuonna ne voivat syödä monta kymmentä litraa yhdeltä aarilta. Se tietää talvella syntyville pennuille hyvää rasvaista maitoa.

Luontoretkeilijä saa makoisaa teeainesta mustikan lehdistä. Tämä opetetaan armeijassakin. Mustikoista voi tehdä kotiviiniä. Mustikalla värjätyistä langoista tulee violetteja.

Kehrääjät ja yökköstoukat käyttävät mustikan lehtiä ravinnokseen.

- Miten syöt mustikkaa mieluiten?
- Oletko tehnyt marjaretkiä? Kerro.

3. Punaherukka eli punaviinimarja

Ribes rubrum -ryhmä

Herukoiden sukuun kuuluu noin 150 lajia.

Osa on luonnonvaraisia, osa alkujaan viljeltyjä ja viljelykarkulaisia. Valkoherukka on punaherukan

valkomarjainen muoto.

Mustaherukan lehdistä tehdään Louhisaaren juomaa. Sama resepti sopii punaherukan lehdille. Siitä tulee hyvää, muttei niin aromikasta kuin mustaherukan lehdistä. Kaikista herukoista tehdään höyrymehua.

- Mistä marjoista olet tehnyt mehua?

4. Kantarelli eli keltavahvero

Cantharellus cibarius

Kantarelli on herkullinen ruokasieni. Sitä kuivataan ja pakastetaan. Kantarelli kasvaa useimmiten koivun, mutta myös männyn ja

kuusen seurassa. Kantarellista voi tehdä keittoa, piirakkaa ja risottoa.

Se sopii myös lihapullataikinaan. Muita syötäviä sieniä ovat mm.

haperot, huhtasieni, korvasieni, lampaankääpä, mustatorvisieni, rouskut, suppilovahvero, tatit ja vaaleaorakas. Ruokasienten paras keruu-aika on elokuun lopulta syyskuun lopulle. Suppilovahveroita löytää Etelä-Suomesta vielä lokakuun lopullakin.

- Tunnistatko sieniä?
- Tykkäätkö syödä sieniä?
Keittona, kastikkeena, salaattina vai munakkaana?
- Tykkäätkö sienestämisestä?

5. Peruna *Solanum tuberosum*

Keskiverto suomalainen syö perunaa yli 60 kiloa vuodessa.

Perunat istutetaan toukokuun loppupuolella. Sato korjataan syys-lokakuun vaihteessa.

”Alakuulla alas, yläkuulla ylös”, sanoi vanha kansa. Koululaisilla oli ennen perunannostoloma. Joissakin oppilaitoksissa opiskelijat osallistuivat perunannostoon vielä 80-luvulla. Jos peruna kasvaa osittain mullan päällä, siihen tulee vihreä kohta, jota ei saa syödä.

Perunaa voi kasvattaa ämpärissä. Uusia perunoita voi pakastaa jouluksi, kun kiehauttaa niitä ensin hieman.

Perunajauhoa varten pestyt perunat raastetaan hienoksi raasteeksi, lisätään vettä ja sekoitetaan hyvin. Seos kaadetaan harsokankaan läpi astiaan, jonne tärkkelyspitoinen vesi valuu. Perunajauhoilla suurustetaan kiisseleitä.

Keitetyllä ja halkaistulla perunalla voi liimata kiiltokuvia ja paperia.

- Mistä perunaruuasta pidät? (muusi, uuniperunat, perunakeitto, paistinperunat, keitetyt perunat, ranskalaiset perunat)
- Oletko maistanut perunapuuroa – voisilmällä tai ilman?
- Oletko viljellyt perunoita?
- Oletko painanut perunalla kuvioita kankaaseen tai paperiin?
- Tunnetko sohvapaperunan?

6. Mehiläisiä hunajakennolla

Apis mellifera

Mehiläisiä on Suomessa 235 eri lajia. Tunnetuin on tarhamehiläinen. Se tuottaa hunajaa.

Heinäkuussa mehiläispesässä voi olla 80 000

mehiläistä. Luonnossa mehiläiset viihtyvät mm. onttojen puiden uumenissa. Mehiläisten toukat syövät siitepölyä.

Työläismehiläinen imee kärsällään kukista mettä, varastoi pisarat kennoihin ja erittää päälle vahaa. Mehiläisten eritteet ja kosteuden haihtuminen muuttavat meden hunajaksi. Eri kasveista syntyy eri-makuista hunajaa. Ihminen kerää hunajat ja laittaa tilalle sokeria.

Kun mehiläiset palaavat kierrokseltaan pesään, ne kertovat merkkikielellä, mistä ja minkä värisistä kukista saalis on haettu.

Kukkaniittyjen harventuessa mehiläisetkin vähenevät. Mehiläisten avulla marja- ja hedelmäsato kaksinkertaistuvat ja laatu paranee. Mehiläishoitajat tarjoavat viljelijöille pölytyspalvelua. Mansikan ja vadelman harmaahomettakin torjutaan mehiläisten avulla.

- Onko hunaja mielestäsi hyvän makuista? Mihin käytät sitä?
- Onko sinua koskaan pistänyt ampiainen, mehiläinen tai kimalainen? Kuinka hoidit pistoa?

7. Paatsamasinisiipi

Celastrina argiolus

Yleisö äänesti paatsamasinisiiven kansallis-perhoseksi itsenäisyyden 100-vuotisjuhla-vuonna 2017. Paatsamasinisiipi on

Etelä-Suomessa yleinen. Se on saanut nimensä ravintokasvinsa korpipaatsaman mukaan. Paatsama on rannoilla kasvava puu, jonka oksat muistuttavat pajunvitsaksia. Keväisin paatsama muistuttaa tuomea, mutta kukkien tuoksu ei ole niin voimakas.

- Oletko keräillyt perhosia?
- Onko sinulla lempiperhosta?

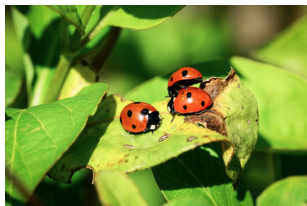

8. Neitoperhonen *Aglais io*

Neitoperhonen on helppo tunnistaa suurista silmäkuvioista. Neitoperhosen toukalle maistuu vain nokkonen – joskus harvoin humala.

Neitoperhonen on maahanmuuttaja. Se oli vielä 70-luvulla hyvin harvinainen, mutta se on lisääntynyt ilmaston lämpenemisen myötä viimeisen 30 vuoden aikana ja on nykyään yksi yleisimmistä perhosista. Se talvehtii aikuisena kuten sitruuna-, herukka- ja nokkosperhonen sekä suruvaippa. Keväällä se munii nokkosten lehtien alapinnoille ja kuolee. Kesällä munista kehittyy toukkia, jotka nokkosilla herkuttelun jälkeen koteloituvat isäntäkasvien varsille.

- Tunnistatko perhoslajeja? Mitä eri lajeja muistat?

9. Seitsenpistepirkko

Coccinella septempunctata

Seitsenpistepirkko on Suomen kansallishyönteinen. Seitsenpistepirkon lisäksi Suomessa elää yli 60 muuta leppäkerttulajia.

Leppäkerttuja käytetään luomuviljelyssä. Leppäkertun toukka saattaa syödä jopa 50 kirvaa päivässä.

Linnut ovat leppäkerttujen vihollisia. Leppäkerttu suojaa itsensä pahan hajuisella aineella. Leppäkertun lentämisestä on ennustettu säätä.

- Oletko joskus saanut käsiisi leppäkertun pahanhajuista eritettä?
- Tunnetko laulun *Lennä, lennä leppäkerttu?*
- Osaatko ennustaa säätä leppäkertun avulla?

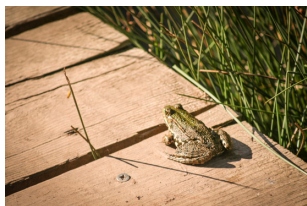
10. Ristihämähäkin verkko eli hämähäkinseitti *Araneus diadematus*

Kuvassa on ristihämähäkin kutoma pyynti-verkko. Se nököttää usein verkkonsa keskellä odottamassa saalista ja hyökkää heti

kimppuun, kun saalis sen verkkoon tarttuu. Ristihämähäkkiä kutsutaan usein ristilukiksi, vaikka se ei lukkien sukua olekaan. Ristihämähäkin selässä on valkoinen ristikuvio. Ristihämähäkkejä on monen kokoisia, isoimmat ovat 3–4 cm pituisia.

Suomessa on lähes 650 hämähäkkilajia. Kaikki hämähäkit erittävät kehuurauhasistaan ilmassa kovettuvaa seittiä. Ne käyttävät sitä muniensa suojana, pyyntiverkkona, pesinä ja liitorihmoina. Paksuuteensa nähden seitti on teräslankaa vahvempaa. Hämähäkit ovat biologisia torjujia pelloilla ja puutarhoissa. Hätätilanteessa monet hämähäkit tekeytyvät kuolleiksi ja muistuttavat pyöreähköä siementä tai pisaraa. Vaaran mentyä ohi hämähäkki pinkaisee pakoon.

- Oletko nähnyt ristihämähäkin?
- Tunnetko henkilön, joka pelkää hämähäkkejä?
Mikä tekee hämähäkeistä pelottavia?

11. Rupikonna eli rupisammakko *Bufo bufo*

Rupikonna on hyvin yleinen koko Euroopassa. Se voi elää 15-vuotiaaksi. Suomessa elää monta sammakkolajia, ja ne kaikki ovat rauhoitettuja. Siksi sammakonkutua ei ole

lupa ottaa lasitölkkiin seurattavaksi. Sammakko syö hyönteisiä, matoja, etanoita, kotiloita, hämähäkkieläimiä ja pieniä kaloja.

Rupisammakko elää kosteassa elinympäristössä. Talvet se on horroksessa kivenkoloissa tai lammen tai järven pohjamudassa.

Kun rupikonna puolustautuu, se erittää ihostaan myrkyllistä limaa. Ihmisille ja nisäkkäille sammakonliha on myrkyllistä ja kitkerän makuista. Suolla eläville linnuille sammakonliha maistuu sen sijaan hyvin.

- Oletko seurannut sammakonkudun kehittymistä?

12. Ahven *Perca fluviatilis*

Ahven on Suomen yleisin kalalaji ja kansalliskalamme. Se elää kaikissa vesissä, missä on riittävästi happea. Pilkillä on noussut jopa 60-senttinen ahven.

Kalakeittoon laitetaan kalojen lisäksi perunaa, porkkanaa, kermaa ja tiliä. Kalojen savustaminen on monella kesämökillä perinne. Ahvenista saa ruistaikinakuoreen kätkemällä ja monta tuntia paistamalla herkullisen ahvenkukon.

Syötäviä kalalajeja ovat ahven, ankerias, hauki, kampela, kirjolohi, kuha, lahna, lohi, made, muikku, nahkiainen, nieriä, sei, siika, silakka, särki, säyne, taimen, toutain ja turska.

- Oletko käynyt pilkkiongella? Saitko saalista?
- Oletko pujottanut matoa koukkuun?
- Oletko itse rakentanut mato-onkea?
- Mitä kalaa syöt mieluiten?
- Mitä sinulle tulee mieleen sanasta kalareissu?

13. Siili *Erinaceus europaeus*

Siili on öisin liikkuva nisäkäs. Se elää keskimäärin 3–4 vuotta. Siili viettää talven horroksessa, joka Suomessa kestää 6–7 kuukautta. Sukukypsyyden siili saavuttaa syntymän jälkeisenä talvena. Poikueeseen kuuluu 2–10 poikasta. Siili on kaikkiruokainen ja syö etenkin hyönteisiä ja pieniä selkärankaisia. Siili puolustautuu menemällä kerälle, jolloin siitä tulee piikikäs pallo. Siilin suurimpia vihollisia nykyään ovat robottiruohonleikkurit ja autot.

Siilillä on laktoosi-intoleranssi eli sille ei saa antaa maitoa. Hyönteiset ja madot kuuluvat siilin ruokalistalle. Sille voi haavilla pyydystää syötävää. Kala on siilin suurta herkkua ja kissanruokaakin se pistelee poskeensa mielellään.

Kesällä siilin hyvinvointia voi tukea huolehtimalla, että sillä on vettä juotavaksi. Talveksi voi tehdä talvehtimislaatikon tai huolehtia rauhallisesta pesäpaikasta.

- Oletko ruokkinut siiliä? Mitä tarjoilit sille?
- Oletko nähnyt siilin? Millaisia havaintoja teit?

14. Orava *Sciurus vulgaris*

Oravan turkiksia käytettiin joskus kauan sitten maksuvälineenä. Sana ”raha” on alun perin tarkoittanut oravannahkaa. Pohjanmaalla on 1900-luvun alussa maksettu jopa taloja oravannahoilla. Orava syö kuusen siemeniä, marjoja ja hedelmiä, toukkia, linnunmunia ja -poikasia. Pyöreään pesänsä orava vuoraa sisältä naavalla, ruoholla, sammalilla ja lehdillä. Ensimmäinen poikue syntyy huhti-toukokuussa, toinen myöhemmin kesällä. Kerralla poikasia syntyy 3–6 kappaletta. Oravat kätkevät ruokaa varastoon maahan tai puun koloihin.

- Kuinka pienen oravan poikasen olet nähnyt?
- Muistatko lauluja, jotka kertovat oravasta?

15. Ketunpoika eli punaketun poikanen

Vulpes vulpes

Kettu on onkaloissa asuva koiraeläin, jonka päävihollinen on kotka. Kaikkiruokainen kettu on ollut turkiseläin. Syyhypunkki aiheuttaa ketulle kapia, joka voi tarttua kotieläimiin ja ihmisiin. Siksi kuolleeseen kettuun ei saa koskea paljain käsin.

Monissa kansansaduissa viekas kettu ottelee karhun ja jäniksen kanssa viisaudesta, oveluudesta ja nopeudesta.

- Oletko joskus onnistunut näkemään ketun luonnossa?
- Millaisia tunteita kettu tai sen näkeminen sinussa herättää?

16. Rusakko eli peltojänis

Lepus europeus

Rusakkoa metsästetään sekä ravinnoksi että turkin takia. Jänikset nakertavat puiden kuoria. Siksi hedelmäpuiden runkoja suojataan ja ympäröidään verkkoaidoilla. Rusakko voi risteytyä metsäjäniksen kanssa, mutta niiden jälkeläiset eivät kykene lisääntymään.

- Onko sinulla ollut lemmikkinä kania tai jänistä?

17. Hirvi *Alces alces*

Hirvi on Suomen metsien kookkain nisäkäs. Sen pääravintoa kesäisin ovat pajut ja lehtipuiden oksat. Suurta herkkua ovat maitohorsmat. Syksyllä hirvi syö mustikoita, puolukoita ja varpuja. Myöhemmin maistuu pihlajan, haavan ja katajan oksat sekä talvella männyn versot. Kookas eläin syö noin 20 kg vuorokaudessa, joten se voi aiheuttaa metsälle isot tuhot.

Hirviurokselle kasvaa joka vuosi uudet sarvet. Välillä se voi menettää sarvensa toisen uroksen kanssa mitellessä.

Hirvipaisti on terveellistä ja herkullista. Metsästyksen sivutuotteena saadaan komeita taljoja.

Metsätuhojen lisäksi hirvistä on harmia maanteillä. Hirvikolareita sattuu joka vuosi noin 2 000.

- Oletko nähnyt hirveä?
- Pidätkö hirven lihasta? Entä taljasta tai sarvista sisustuksessa?

18. Karhu eli ruskeakarhu

Ursus arctos

Karhu on Euroopan suurin petoeläin ja Suomen kansalliseläin. Se syö haaskoja, hirviä ja marjoja. Citykarhut mellastavat mehiläistarhoilla ja käyvät tonkimassa talojen roskalaatikoita. Karhun lempinimiä ovat mesikämmen, otso, kontio, ohto, nalle ja metsän omena. Talvet karhu viettää unten mailla. Talviunen aikana sille syntyvät pennut.

Karhun lihassa voi olla triikiinin toukkia kuten kaikkien raatoja syövien eläinten lihassa. Siksi karhunliha täytyy kypsentää yli 70 asteessa.

Moni isovanhempi on leikkinyt lastenlastensa kanssa *Karhu nukkuu* -leikkiä. Leikkiin kuuluu laulu, joka loppuu sanoihin: Eipäs nukukaan! Silloin karhu herää peiton alta ja yrittää ottaa leikkijöitä kiinni. Se, kenet hän saa kiinni ensimmäisenä, jää seuraavaksi karhuksi.

- Onko sinulla ollut rakasta lelunallea?
- Oletko maistanut karhun lihaa?

19. Poro *Rangifer tarandus*

Poro on peuran kesytetty muoto. Se on puolikesy kotieläin. Porotalous on Lapissa tärkeä elinkeino. Porosta saadaan hieno talja, terveellistä lihaa ja komeat sarvet. Luista

keitetään luulientä ja jänteillä neulotaan taljoja.

Porot syövät jäkälää, sieniä, heinää ja ruohovartisias kasveja sekä puiden ja pensaiden lehtiä.

Poroerotuksessa porotokka eli lauma ajetaan aitaukseen, vasat merkitään ja teuraaksi menevät porot erotetaan muista.

Ahma on poron pahin vihollinen.

- Oletko syönyt poronkäristystä tai poropaistia? Piditkö siitä?
- Oletko istunut poron vetämässä reessä?
- Tiedätkö, kuinka pitkä on poronkusema? (noin 7,5 km)

20. Graniitti

Suomen kallioperän yleisin kivilaji on graniitti. Väriltään graniitti voi olla mustaa, harmaata tai punaista. Se on kovaa ja kestävä kiveä. Ei ihme, että graniitti on valittu yhdeksi

Suomen kansallissymboleista. Siitä tehdään hautakiviä ja pöytätaasoja.

Vanhojen talojen perustuksissa on käytetty paljon luonnonkivistä ladottuja muureja.

Vanha hautausmaalaki määräsi, että hautausmaa on erotettava aitauksella pyhäksi ja rauhalliseksi alueeksi. Sillä oli myös symbolista merkitystä. Vanhojen kirkkojen ja hautausmaiden ympärillä on edelleen massiivisia kiviaitoja, jotka voivat olla 1,5 metriä leveitä ja yli metrin korkeita. Monet niistä ovat kestäneet satoja vuosia.

Kiviaita ladotaan luonnonkivistä ilman laastia. Useimmat Suomen kiviaidoista ovat 100–200 vuotta vanhoja.

- Oletko kerännyt kiviä matkamuistoksi tai koristeeksi?
- Oletko etsinyt malmi- tai korukiviä?

21. Punakärpässieni *Amanita muscaria*

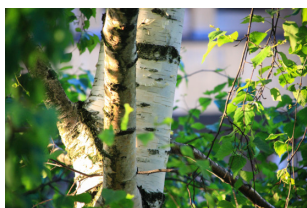
Punakärpässieni on Suomen yleisin myrkkysieni. Se viihtyy koivun tai männyn juurella. Kärpässieni-nimi tulee siitä, että ennen teollisia hyönteismyrkkyjä kärpässieniä

paloiteltiin maidon joukkoon. Seos houkutteli paikalle kärpäsiä, jotka kuolivat maitoa juotuaan.

Viinaan uitettuna punaisesta kärpässienestä tulee hallusinogeeni, jota muinaissuomalaiset shamaanit käyttivät. Kärpässienestä ei millään käsittelyllä saa syötävää. Se vahingoittaa maksaa ja munuaisia – usein pysyvästi. Kärpässien myrkkyy lamaa keskushermostoa. Oireita ovat huimaus, hallusinaatiot, sekavuus, kouristukset ja yliaktiivisuus. Oireet ilmenevät puolesta tunnista kolmeen tuntiin sien syömisen jälkeen ja ne voivat kestää 8–12 tuntia.

Kärpässieni laajentaa elintilaansa nousemalla maasta kehämäisesti aina isommassa renkaassa. Vanha kansa puhui noidan kehistä, mutta ilmiössä ei ole mitään mystistä: rihmasto leviää ravinteiden perässä.

- Tunnistatko ruoka- ja myrkkysienet?
- Kärpässien kaunis ulkonäkö on otettu koristelussa käyttöön. Millaisia olet nähnyt?

22. Koivu *Betula*

Suomessa kasvaa rauduskoivu, hieskoivu, vaivaiskoivu, tunturikoivu ja pirkkalankoivu. Rauduskoivun lehdet ovat soikeammat ja hammastus isompi

kuin hieskoivulla. Sen lehdet ovat pyöreämmät. Pirkkalankoivu on rauduskoivun muunnos. Sen lehdissä on voimakas sahalaita. Rauduskoivu on yksi Suomen kansallissymboleista.

Mistä tahansa koivusta voi tulla visakoivu, jos runkoon tulee mutaatio. Visakoivu jää matalaksi ja sen puuaines on kovaa. Vaivaiskoivu on pensas, joka kasvaa vain napaan saakka. Riippakoivuksi kutsutaan koivua, jonka oksat roikkuvat velttoina.

Vihta tehdään keskikesällä rauduskoivusta ja sidotaan vitsaksella.

Mahla alkaa virrata, kun keväällä vedet sulavat ja kasvien vesitalous käynnistyy. Yhdestä koivusta voi keväällä laskea mahlaa satoja litroja. Puu ei kärsi, kun huolehtii reiän suojaamisesta laskun jälkeen.

Koivun tuohi on sitkeää, taipuisaa, vedenkestävää ja hyvin säilyvää. Siitä voi tehdä virsuja, kontteja, koreja, lippoja, rapapalleja, sormuksia,

talojen kattoja ja mämmiropeita. Mämmille tuohi antaa omanlaisensa maun. Tuohi on hyvä saunan sytyke.

- Oletko syönyt määmiä tuohisesta ropeesta?
- Osaatko tehdä vihdan tai vastan? Kumman?

23. Kuusenkerkkiä *Picea abies*

Reilu kolmasosa Suomen puista on kuusia. Kuusesta valmistetaan paperia, huonekaluja, pakkauksia ja soittimia. Kuusi on ilon ja surun symboli. Se on yleinen puu hautausmailla.

Tuoreita, pehmeitä ja C-vitamiinipitoisia kuusenkerkkiä voi syödä sellaisenaan. Kerkät sisältävät kivennäisaineita ja niitä on käytetty rohtona tuhansia vuosia. Myös joulukuusen yllätyskasvuston voi kerätä salaatin joukkoon.

Punaruskeaa kuusenkerkkäsiirappia syntyy liottamalla ja keittämällä kuusenkerkkiä ja lisäämällä sokeria. Siirappi maistuu jäätelön ja marjojen kanssa, sitä voi lorauttaa rahkajälkiruokiin tai nauttia yskänlääkkeeksi.

- Oletko syönyt kuusenkerkkiä tai keittänyt niistä teetä?
- Oletko lapsena leikkinyt käpylehmillä?
- Millaisista joulukuusen koristeista pidät?

24. Pajunkissoja *Salix*

Pajunkissat ovat pajun kukkia. Ne paljastuvat suomujen sisältä. Luonnonvaraisia pajuja kasvaa Suomessa liki 30 lajia. Pajunvitsat ovat taipuisia ja kestäviä. Ne ovat hyvää

materiaalia korien, kranssien, kalanpyydysten, majojen ja köynnöstukien tekemiseen. Pajua käytetään myös biopolttoaineena kuten haketta. Pajun kuorella parkitaan nahkaa.

Pajusirkku tekee pesänsä pajupensaaseen juurelle. Uunilintua kutsutaan nykyään pajulinnuksi. Se on peipon ohella Suomen yleisin lintulaji.

- Oletko koristellut pajunoksia ja virponut niillä?

25. Pihlaja *Sorbus aucuparia*

Pohjois-Savon maakuntakasvi pihlaja oli muinaissuomalaisille pyhä puu. Pihlajanmarjoista voi tehdä hyytelöä, tai marjoja voi kuivata ja jauhaa taikainoiden ja puurojen joukkoon. Lehdet ovat hyviä kasvivärjykseen.

Pihlajanmarjoissa on paljon C-vitamiinia. Eri lajit maistuvat erilaiselta; lajeja on Euroopassa yli 50. Pakkasen puraisemat marjat maistuvat parhailta. Pihlajanmarjoilla herkuttelevat tilhet, rastaat, punarinnat ja punatulkut. Joskus marjat pääsevät käymään ja niihin muodostuu alkoholia. Tilhet kestävät alkoholia hyvin, rastaat humaltuvat helpommin.

- Oletko maistanut pihlajanmarjoista tehtyä hyytelöä?
- Oletko lapsena puhaltanut pihlajanmarjoja koiranputken läpi?

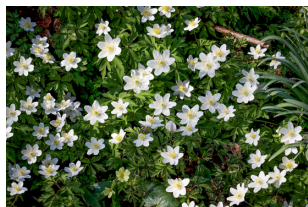
26. Juhannusruusu eli pimpinellaruusu

Rosa spinosissima

Ruusuja on yli 100 lajia. Osa niistä – kuten juhannusruusu – tuoksuu hyvältä. Monia merkkipäiviä juhlistetaan ruusuilla. Ruusunmarjat ovat C-vitamiinipitoisia ja niistä voi tehdä ruusunmarjakeittoa.

Apteekit myyvät ruusun terälehdistä uutettua huumaaavan tuoksuista ruusuvettä, jota voi lorauttaa kylpyveteen, juomaan tai jälkiruokaan tai käyttää kasvovetenä.

- Minkä värisistä ruusuista pidät eniten?

27. Valkovuokko *Anemone nemorosa*

Valkovuokko on kevään ensimmäisiä kukkia leskenlehden ja sinivuokon lisäksi. Valkovuokot kuuluivat kansakoulujen kevätjuhliissa sekä laululeikkeihin että koristeluun. Pohjois-Suomessa valkovuokko on rauhoitettu. Kaikki vuokot ovat myrkyllisiä.

- Oletko antanut äidille tai isoäidille äitienpäivänä valkovuokkoja?

28. Leskenlehti *Tussilago farfara*

Leskenlehti on monivuotinen kasvi, joka kasvaa lähes koko Euroopan alueella. Se voi kukkia jo maaliskuussa, usein kevään ensimmäisenä kasvina. Se tarjoaa siten ruokapöydän kevään ensimmäisille perhosille, kimalaisille ja mehiläisille. Leskenlehtiteetä on käytetty yskänrohtona ja keuhkoputkentulehdukseen.

- Oletko poiminut leskenlehtiä?
- Mikä on sinulle tärkeä kevään kukka?

29. Kielo eli kellokielo

Convallaria majalis

Kaunis ja hyvältä tuoksuva, mutta myrkyllinen kielo valittiin kansanäänestyksellä Suomen kansalliskukaksi vuonna 1967. Jos syö kielon kauniita punaisia marjoja yli 10 kappaletta, maksa voi vaurioitua pysyvästi. Kalliokielo muistuttaa ulkonäöltään kieloa ja sekin on myrkyllinen. Kymmenen pennin kolikossa, joka oli käytössä vuosina 1990–2001, oli kukkiva kielo.

- Pidätkö kielon tuoksusta? Tuoko se muistoja mieleesi?

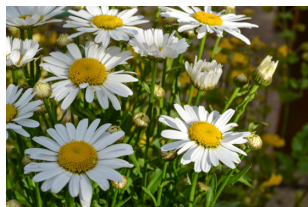
30. Maitohorsma eli palomaitohorsma eli "rentun ruusu" *Chamaenerion angustifolium*

Maitohorsman lehdistä saa hyvää teetä, mutta ne sopivat myös salaatin joukkoon. Horsman juuria on joskus kuivattu kahvinkorvikkeeksi.

Maitohorsma ja hyönteiset ovat toisilleen erittäin tärkeitä. Maitohorsma tarvitsee hyönteisiä pölytykseen, ja horsmien runsas kukinta taas takaa hyönteisille runsaasti mettä.

Maitohorsma on Etelä-Pohjanmaan maakuntakukka.

- Onko jokin horsman lempinimi sinulle tuttu: horsmo, horsmu, hörsmä, hörsmä, forsma, palokukka, tulikukka, rumihinkukka tai rentunruusu?

31. Päivänkakkara eli ahopäivänkakkara

Leucanthemum vulgare

Päivänkakkara vastaa monien mielikuvaa tyypillisestä kukasta. Se on kuitenkin satojen pikkukukkien muodostama kukinto eli mykerö. Päivänkakkaran keskiosassa on tiheästi kasvavia torvimaisia kehräkukkia ja ulkokehällä valkoisia kielimäisiä laitakukkia.

Päivänkakkaroista on tehty monelle päivänsankarille kukkaseppele päähän. Kukan terälehtiä nyppimällä on moni laskenut: rakastaa, ei rakasta, rakastaa...

Päivänkakkara on Keski-Suomen maakuntakukka.

- Jos saisit luonnonkukkakimpun, mitä kukkia siihen toivoisit?

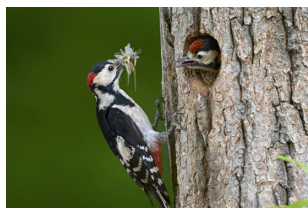
32. Linnunpesä

Kuvassa saattaa olla rastaan pesä. Monen linnun poikaset näyttävät tässä vaiheessa samanlaisilta. Yksi linnunpoikanen tarvitsee kasvaakseen satoja toukkia päivässä.

Mustarastas voi oppia matkimaan ambulanssin sireeniä, auton murtohälyttimen ulinaa, kännykän soittoaaniä, moottorisahaa ja vislausta.

Lintubongaus tarkoittaa sitä, että mennään katsomaan tiettyä lintua, jonka tiedetään olevan tiettyssä paikassa.

- Oletko löytänyt luonnosta linnunpesää?
- Tunnistatko lintujen ääniä?

33. Käpytikka *Dendrocopos major*

Käpytikka on Suomen yleisin tikka. Ravinnokseen se käyttää hyönteisiä, joskus linnunpoikasia ja -munia. Tikat kiipeilevät puissa etsien hyönteisiä koloista ja kaarnanraoista. Ne pyydystävät hyönteisiä pitkällä kielellään. Talvisaikaan käpytikka

syö havupuiden siemeniä tai vierailee ripustetuissa talipalloissa. Tehometsätalous on vähentänyt tikkojen lukumäärää. Nykyään kaikki tikat on Suomessa rauhoitettu.

Tikat ilmoittavat reviirinsä rummuttamalla.

- Entisaikaan tikan ilmestyminen pihapiiriin oli huono enne. Muistatko muita lintuihin liittyviä uskomuksia?

34. Sepelkyyyhky eli toukomettinen

Columba palumbus

Kevätaamun laulaja sepelkyyyhky on riistalintu eli sen saa ampua, jos omistaa metsästysluvan. Sepelkyyyhkyn ääni muistuttaa pöllön huhuilua.

Se syö siemeniä, silmuja, kasvinversoja ja pikkuötököitä. Sepelkyyyhky munii kaksi tai kolme poikuetta huhti-elokuussa.

Toukomettinen on vanha nimi, jolla on tarkoitettu sekä uuttukyyhkyä että sepelkyyyhkyä. Ne ovat kuitenkin eri lajeja.

Kesykyyyhky eli pulu on kaupungistunut kyyhkylaji. Viestikyyhky eli kirjekyyhky on kesykyyyhkystä kehitetty alalaji, jolla on ainutlaatuinen kyky suunnistaa takaisin kotipesäänsä jopa tuhansien kilometrien päästä. Kirjekyyhkyt kantavat jalkaan kiinnitettyjä viestejä.

Kyyhkynen esiintyy rakkausrunoissa, ja rauhankyyhky on kaikille tuttu symboli. Raamatussa kyyhkynen on Pyhän Hengen vertauskuva.

- Tunnistatko sepelkyyyhkyn hauskan äänen? Osaatko matkia sitä?

35. Laulujoutsen

Cygnus cygnus

Suomessa pesii kolme joutsenlajia: laulujoutsen, kyhmyjoutsen ja pikkujoutsen. Laulujoutsen on suuri valkoinen vesilintu.

Sen siipien kärkiväli on yli 2 m ja painoa 6,5–11,5 kg. Sotien jälkeen laulujoutsenia oli vain vähän, mutta nykyään se on yleisin joutsen ja valtaa muilta pesimäalaa.

Joutsen on pariuskollisuuden symboli. Joutsen perustaa perheen vasta 3–5-vuotiaana pitkän seurustelun jälkeen. Se etsii uuden kumppanin vain, jos se jää leskeksi. Joutsenet palaavat joka vuosi tutulle reviirilleen. Ne puolustavat pesäänsä ja reviiriään aggressiivisesti.

Laulujoutsen on yksi Suomen kansallissymboleista. Se on rauhoitettu koko maassa.

- Oletko nähnyt joutsenen pesän?
- Mikä on mielestäsi kaunein lintulajimme?

36. Soutelijat järvellä

Suomessa on 190 000 järveä tai lampea, joiden pinta-ala on vähintään 500 neliömetriä. Ei ihme, että souteleminen on monelle tuttua ja mieluista. Soutu on myös olympialaji.

Ennen kaikki veneet tehtiin puusta ja tervattiin. Nykyään lasikuitu on yleinen materiaali. Syksyisin soutuveneet käännetään ylösalaisin odottamaan seuraavaa kevättä.

Jos ei pääse järven rantaan, paljaita jalkoja voi kauniina kesäpäivänä uittaa vadissa ulkona. Jos vadin pohjalle laittaa kerroksen hienoa hiekkaa ja laittaa silmät kiinni, voi tavoittaa mielikuvia rannalla olost.

- Tykkäätkö soutelemisesta?
- Osaatko sekä soutaa että huovata?
- Nautitko uimisesta tai sukeltelusta?

37. Riukuaitaa maaseudulla

Riukuaidat ovat olleet osa suomalaista maalaismaisemaa jo vuosisatojen ajan. Riukuaidan rakennustavat ja nimitykset voivat vaihdella eri maakunnissa. Aitoja on rakennettu villieläinten pyydystämiseen sekä viljely- ja asuinalueen rajaamiseen. Nykyään eläinten aitauksissa käytetään useimmiten sähkölankaa.

- Onko sinun kotonasi tai mökilläsi ollut riukuaitaa?

38. Peltomaisema Tohmajärvellä

Suomalaisilla pelloilla kasvatetaan leipä- ja rehuviljoja, perunaa, sokerijuurikasta, rypsiä ja rapsia. Kesantoaikana pelto lepää. Silloin siellä voi kasvaa ohdakkeita ja ruiskaunokkeja.

Nykyään kylvetään kukkapeltoja, joista kuka vain voi käydä poimimassa itselleen kimpun.

- Oletko sinä kasvattanut perunaa tai juurikkaita?
- Oletko tehnyt kukkaseppelettä?

39. Hiekkaranta

Tyhjäkin hiekkaranta kuhisee elämää: muurahaisia, hyppyhäntäisiä, hämähäkkejä, surviaisia, hyttysiä, mäkäräisiä ja kovakuoriaisia.

Monesta kansallismaisemasta löytyy hiekkaranta: Kalajoen hiekkasärkät, Yyteri Porissa, Ruokolahden Huuhanranta Saimaan rannalla, Kokkolan Vattajanniemi Itämeren rannalla, Pielisen hiekkasaaret Kolilla, Bealdojärvi Muotkan erämaassa Inarissa, Patvinsuon kansallispuiston Suomujärvi Lieksassa (24 km hiekkarantaa), Hietajärvi Enontekiöllä Pallas-Yllästunturin kansallispuistossa, Venäjänhiekkä Tiilikajärven kansallispuistossa.

Rantakasveista kuivattaviksi sopivat monet heinät ja osmankäämit.

- Oletko rakentanut hiekkalinnoja?
- Oletko löytänyt aarteita hiekan seasta kuten hienoja simpukankuoria, erikoisia kiviä tai meripihkaa?
- Miltä hiekka tuntuu varpaiden välissä ja jalkapohjan alla kuumana hellepäivänä tai sadepäivän jälkeen raskaana ja vettyneenä?
- Oletko antanut jaloille hiekkakylpyjä?

40. Pitkospuut Lapissa

Pitkospuuta rakennetaan soille ja ranta-kosteikoille, jotta kulku olisi helpompaa. Metsähallituksen Luontopalvelut hoitaa kaikkia kansallispuistoja ja tuottaa maksuttomia retkeilypalveluja. Se rakentaa ja huoltaa pitkospuuta ja lintutorneja.

- Oletko kävellyt pitkospuuta pitkin? Missä?
- Tykkäätkö retkeillä metsässä?

41. Koli ja Pielinen

Tämä on Suomen 27 kansallismaisemasta tunnetuin. Koli kohoo Pielisen rannalta. Tämä maisema on innoittanut Jean Sibeliusta, Eero Järnefeltiä, Pekka Halosta, Juhani Ahoa ja montaa muuta taiteilijaa.

Kolin vaarat ovat muinaisen vuorijonon, Karelidien, jäänteitä. Kolilla on eletty metsästämyllä ja keräilemällä jo kivikaudella (8000–1900 eaa.).

Kolilla on Ukko-niminen luontokeskus. Monissa Koli-kuvissa näkyy komea graniittikallio.

- Mikä Kolin maisemassa puhuttelee?
- Miksi arvelet taiteilijoiden innoittuneen maisemasta?

42. Kilpisjärvi

Kilpisjärvi on kylä ja järvi Enontekiön kunnassa, Suomi-neidon käsivarren peukalossa, alle 100 km päässä Jäämerestä. Vuoden keskilämpötila on pakkasen puolella. Kaamos kestää kaksi kuukautta eikä kesällä aurinko laske kahteen kuukauteen.

Kuvassa näkyy Koltalahti (Golddaluokta) ja Parras. Kilpisjärven kylästä Koltalahteen kulkee Malla-laiva. Koltalahdesta on vajaan kolmen kilometrin kävely kolmen valtakunnan rajapyykille. Suomen, Ruotsin ja Norjan rajapyykki sijaitsee noin 11 km Kilpisjärven kylästä länteen.

- Kuinka pohjoisessa olet käynyt?

43. Makkaranpaistoa nuotiolla

Retkeilyyn tarkoitettuihin maastoihin on usein tehty nuotiopaikkoja, joissa on lupa tehdä avotuli esimerkiksi makkaranpaistoa tai kahvinkeittoa varten.

Jokamiehenoikeudella saa liikkua luonnossa jalan, hiihtäen ja pyöräillen tai oleskella ja yöpyä tilapäisesti niillä alueilla, joilla liikkuminenkin on sallittua. On lupa poimia luonnonmarjoja, sieniä ja rauhoittamattomia kasveja; on lupa veneillä, uida ja kulkea jäällä. Onkiminen ja pilkkiminenkin ovat yleisesti sallittuja – ellei niitä erikseen ole jollakin alueella kielletty. Jokamiehenoikeudet eivät kata makkaranpaistoa eli toisen maalla ei saa tehdä avotulta, ei ole lupa ottaa kuivunutta tai kaatunutta puuta, eikä lupa ottaa sammalta tai jäkälää.

- Oletko juonut nokipannukahvia?
- Oletko paistanut metsässä makkaraa?
- Oletko käynyt kansallispuistoissa?
- Oletko yöpynyt metsässä?
- Oletko eksynyt metsään?
- Osaatko sytyttää tulen ilman tulitikkuja?

44. Purjevene auringon sillalla

Purjevene liikkuu tuulen voimalla ja menoa ohjataan kääntelemällä purjeen asentoa köysien avulla ja kääntelemällä köliä. Purjehtijan perusvarustukseen kuuluu sopivan

kokoiset pelastusliivit.

Pursiseuroissa voi opetella purjehdusta. Harrastusta suositellaan kaiken ikäisille.

- Tykkäätkö katsella veneiden lipumista pitkin järven pintaa?
- Oletko ollut purjeveneeseen kyydissä?

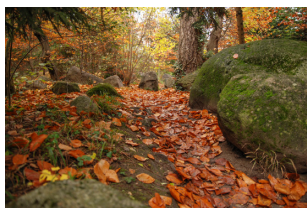

45. Ohrapelto

Suomessa viljellään vehnää, ruista, ohraa ja kauraa. Vehnä ja ruis ovat tärkeimmät leipäviljat. Hallanarkaa ohraa käytetään rehuksi ja oluen valmistukseen. Kaurastakin suurin osa

menee rehuksi, mutta sen terveysvaikutukset ovat lisänneet käyttöä ruuanvalmistukseen.

- Minkälaisia maanviljelyyn liittyviä muistoja sinulla on?
- Oletko sinä ollut joskus heinätoissää?
- Oletko ollut traktorin kyydissä?
- Oletko joskus tehnyt olkipilleistä koristeita?

46. Syksyn värikkäitä lehtiä

Syksyllä ihastellaan ruskan väriiloistoa, kerätään marjoja, sieniä, hedelmiä ja perunoita sekä säilötään satoa.

Ruska syntyy, kun puissa ja kasveissa lehtivihreä siirtyy lehdistä runkoon ja juuristoon. Lehdet muuttuvat keltaisiksi, oransseiksi ja punaisiksi. Ruskaa voi maapallolla nähdä vain siellä, missä on selvästi erottuvat vuodenajat.

Syyspäiväntasaus on syyskuun 22. tai 23. päivä. Silloin yö ja päivä ovat yhtä pitkät.

- Mikä syksyllä on mukavinta?

47. Revontulet

Revontulet ovat värikkäitä, tanssivia ja vaihtelevia valoilmiöitä yötaivaalla. Niitä syntyy, kun aurinkotuulen varautuneita hiukkasia osuu Maan ilmakehään. Happi synnyttää vihreää ja

punaista valoa, typpi sinertävää valoa.

Suomessa revontulet ovat yleisimpiä Lapissa talvella, kaamoksen aikaan. Kaamos on ajanjakso, jolloin aurinko ei nouse horisontin

yläpuolelle. Kaamos voi kestää kaksi kuukautta.

- Oletko nähnyt revontulia?

48. Lumisade

Lumi syntyy ilmakehässä, kun vesihöyry tiivistyy pakkasessa. Jos lunta sataa paljon ennen kovia pakkasia, maa ei routaannu. Lumi on pääasiassa vettä, mutta se kerää ilmasta

mukaansa monenlaisia epäpuhtauksia.

Vastataneessa kuohkeassa lumessa on paljon ilmaa ja lumikerroksen alla lämpötila voi olla nollan kieppeillä, vaikka yläpuolella paukkuisi kova pakkanen. Siksi pihakasveja peitellään lumella.

Tammikuussa vuonna 2016 Merikarvialla satoi 73 senttimetriä lunta yhden vuorokauden aikana. Se on mittaushistorian suurin lukema.

Runsas lumisade ja liukkaus myöhästyttävät junia, autoja voi juuttua lumipenkkaan ja tulee aiheettomia palohälytyksiä.

- Oletko rakentanut lumilinnoja, lumiukkoja tai lyhtyjä?
- Oletko koskaan nukkunut lumimajassa?
- Oletko kokeillut pyydystää lumihietaleitä kielellä?
- Leikitkö lapsena lumisotaa?

49. Jääpuikot

Jääpuikkoja syntyy räystäälle, kun lumi sulaa vedeksi ja jäätyy uudelleen ennen kuin tipahtaa maahan. Talvipakkasilla näkyvät jääpuikot paljastavat, että talon eristeet vuotavat ja

lämpöä karkaa harakoille. Keväällä aurinko sulattaa lunta ja synnyttää jääpuikkoja.

Monet ovat lapsena imeskelleet jääpuikkoja. Katolta ja sadevesikouruista irtoaa kuitenkin linnunkakkaa ja muuta likaa, jonka vuoksi katolta roikkuvia jääpuikkoja kannattaa vain katsella.

Avantouinti on harrastuksena yleistynyt. Se tekee hyvää verenkierrolle ja mielialalle.

Ennen sähkön yleistymistä järven jäätä sahattiin palasia, jotka säilytettiin sahanpurujen suojassa. Näin jää säilyi sulamatta kesähelteilläkin. Jääpalasia kaivettiin esiin tarpeen mukaan, ja niitä käytettiin mm. maidon jäähdyttämiseen maataloilla.

Ensimmäiset jääkaapit olivat sähköttömiä jäälohkarekaappeja. Niissä oli lokero, johon lisättiin jääpaloja muutaman päivän välein ja sulamisvedet tyhjennettiin.

- Oletko koskaan käynyt avannossa?
- Oletko harrastanut luistelua?
- Onko sinulla nastakenkiä tai piikillisiä kävelysauvoja?

50. Lumihanki

Pakkaslumi narskuu kävellessä, kun lumikiteiden sakarat murtuvat kengän alla. Tykkylumeksi sanotaan puiden latvuksiin ja oksille kasaantuvaa raskasta lumikerrosta.

Se näyttää kauniilta, mutta aiheuttaa tuhoja puustolle ja haittaa sähkönjakelua.

Lumikengät ovat kenkien päälle kiinnitettävät lyhyet ja leveät ”sukset”. Niillä voi kävellä hangen päällä uppoamatta. Jos pohjassa on teräspiikit, lumikengillä pääsee kiipeämään jäistä rinnettä.

Lumi yleistyi tytön etunimenä 2000-luvun alussa. Lumin nimipäivä on helmikuussa.

- Pidätkö hiihtämisestä?
- Mikä talvessa on mukavaa?

Lisätietoa

1. Ahomansikka: luontoportti.com
2. Mustikka: luontoportti.com
3. Punaherukka: luontoportti.com
4. Kantarelli: luontoportti.com
5. Peruna: ruokatieto.fi
6. Mehiläisiä hunajakennolla:
suomenluonto.fi, mehilaishoitajat.fi
7. Paatsamasinisiipi: luontoportti.com
8. Neitoperhonen: luontoportti.com
9. Seitsenpistepirkko:
suomenluonto.fi, otokkatieto.fi
10. Ristihämähäkin verkko: laji.fi
11. Rupikonna: korkeasaari.fi
12. Ahven: ahven.net, luontoportti.com
13. Siili: luontoportti.com
14. Orava: luontoportti.com
15. Ketunpoika: luontoportti.com
16. Rusakko: luontoportti.com
17. Hirvi: luontoportti.com, riista.fi
18. Karhu: luontoportti.com
19. Poro: paliskunnat.fi, ruokatieto.fi
20. Graniitti: kaiva.fi
21. Punakärpässieni: luontoportti.com
22. Koivu: luontoportti.com,
vihdan teko-ohjeita netissä:
visitsauna.fi, metsamaailma.fi,
Suomen saunaseura,
Youtube: vihta, Yle: vihta
23. Kuusenkerkkiä: luontoportti.com,
martat.fi > kuusenkerkkäsiirappi
24. Pajunkissoja: luontoportti.com
25. Pihlaja: luontoportti.com
26. Juhannusruusu:
luontoportti.com, ruususeura.fi
27. Valkovuokko: luontoportti.com
28. Leskenlehti: luontoportti.com
29. Kielo: luontoportti.com
30. Maitohorsma: luontoportti.com
31. Päivänkakkara: luontoportti.com
32. Linnunpesä: birdlife.fi, wwfi.fi/luontolive
33. Käpytikka: luontoportti.com,
suomenluonto.fi
34. Sepelkyyhky: luontoportti.com,
suomenluonto.fi, viestikyyhky.fi
35. Laulujoutsen: luontoportti.com
36. Soutelijat järvellä:
melontajasoutuliitto.fi
37. Riukuaitaa maaseudulla:
aineetonkulttuuriperinto.fi
38. Peltomaisema Tohmajärvellä:
mtk.fi > viljely
39. Hiekkaranta: luontoon.fi
40. Pitkospuut Lapissa: luontoon.fi,
metsa.fi
41. Koli ja Pielinen: ymparisto.fi,
luontoon.fi
42. Kilpisjärvi: luontoon.fi, kilpisjarvi.fi
43. Makkaranpaistoa nuotiolla: laavu.org,
luontoon.fi > jokamiehenoikeudet,
suomenluonto.fi
44. Purjevene: suomalainenpursiseura.fi
(mm. Pursi-lehtiä)
45. Ohrapelto: ruokatieto.fi, leipatiedotus.fi
46. Syksyn lehtiä: inarisaariselka.fi
47. Revontulet: ilmatieteenlaitos.fi
48. Lumisade: Ilmatieteenlaitos.fi
49. Jääpuikot
50. Lumihanki: ilmatieteenlaitos.fi >
lumitilastot

Kuvakortteja suomalaisesta luonnosta ja ideavihko

Luonto-kuvapakassa on 50 kestäväää, laminoitua kuvakorttia: maisemia, eläimiä, kasveja, vuodenaikoja ja sääilmiöitä. Ideavihko sisältää korttien käyttövinkkejä sekä tietoa jokaisen kuvan aiheesta.

Luontokuvien katselu saa aikaan samanlaisia positiivisia vaikutuksia kuin luonnossa oleilu. Siksi kuvia kannattaa katsella usein – sekä yksinään että toisten kanssa.

Kaikki kuvat löytyvät myös **Vahvike**-aineistopankista, joten niitä voi katsella suurikokoisina tietokoneen kuvaruudulta ja älytelevisiosta tai heijastaa valkokankaalle.

www.vahvike.fi > Kuvat > Luonto-kuvakortit

Vanhustyön keskusliitto
CENTRALFÖRBUNDET FÖR DE GAMLAS VÄL RY

ISBN 978-951-806-297-7

